

Оржеховський Станіслав

к. філос. н., асистент,

Подільський державний аграрно-технічний університет,

м. Кам'янець-Подільський, Україна

ГОЛОВНІ ІДЕЇ КАРЛА МАРКСА В ЙОГО ПРАЦІ «КАПІТАЛ»

Цього 2017 року виповнюється 150 років з дня виходу першого тому праці під назвою «Капітал» написаного Карлом Марксом. Це стало визначною подією не тільки і не так для філософії, як для економічної науки. В цій праці Карл Маркс вперше так всеохопно дав опис і аналіз сучасної йому капіталістичної економіки і відповідно сучасного йому буржуазного суспільства побудованого на такій економічній моделі. В цій книзі, в першому і наступних томах, які вже впорядковував його колега Енгельс, з науковою чіткістю дано визначення основних економічних понять; таких як: прибуток, основний і перемінний капітал, додана вартість, рента і т.д. Звісно, в своєму аналізі капіталістичної економіки Карл Маркс опирався на своїх попередників, як він їх називав буржуазних економістів, це перш за все Адам Сміт і Девід Рікардо. Але економічна теорія запропонована Марксом є безперечно оригінальною.

Центральною темою економічного аналізу Карла Маркса в праці «Капітал» є процес капіталістичного виробництва. Капіталістичне виробництво засноване вважає Маркс на приватній власності на засоби виробництва, що дозволяє капіталістам, власникам цих засобів, наймати робітників, які обмінюють таким чином свою робочу силу на засоби для життя, або точніше гроші на які можна ці засоби купити. Робітник або пролетарій, це працівник, який поставлений соціально-економічними умовами капіталістичного суспільства в такі життєві обставини, що змушений продавати свою робочу силу, щоб отримати засоби для життя і мати змогу відтворювати себе в якості працівника. Русійною силою капіталістичної економіки тут виступає додана вартість. Додана вартість за Марксом, це та праця, яку робітник додатково вкладає у капіталістичне виробництво, яким володіє капіталіст,

після того як він в процесі праці вже повернув ціну витрачену на засоби виробництва (основний капітал) і свою заробітну плату (перемінний капітал). Вся та праця на капіталіста, товарна ціна якої складає більше витраченого капіталістом на виробництво товарів і заробітну плату складає той додатковий капітал, який собі безпосередньо присвоює капіталіст і є доданою вартістю. Присвоєння доданої вартості за Марксом є основою експлуатації класом капіталістів робітничого класу.

Тільки завдяки присвоєнню капіталістом доданої вартості можливе капіталістичне виробництво, його екстенсивне і інтенсивне розширення, вдосконалення, нагромадження капіталу та безперервний його обіг в процесі виробництва та продажу товарів. Маркс також зазначає, що основним чинником появи капіталістів як класу, а також капіталістичного виробництва, є розвинуті товарно-грошові відносини, наявність достатнього додаткового капіталу, якого можна застосувати у виробництві, а також наявність достатньо вільних від цехового і феодалного сільськогосподарського виробництва працівників, позбавлених власності на яку вони могли б себе прогодувати. При цьому виникнення будь-якого капіталістичного виробництва залежить від наявності достатнього початкового капіталу, а його функціонування від наявності достатнього додаткового капіталу. Цей капітал, з точки зору економіки достатній для переходу на рейки капіталістичного суспільства, західній цивілізації забезпечили наявність колоній та широка торгівля в тому числі і работоргівля.

Хоча фундаментом капіталістичних відносин Карл Маркс вважав виробничий капітал, а торгівельний і фінансовий капітал за Марксом є похідним від виробничого капіталу. Важливе місце у розвинутому капіталістичному суспільстві на думку Маркса займає фінансовий капітал. Фактично те, що капіталістичне виробництво залежить від постійного доступу до початкового і додаткового капіталу, ставить на перше місце в капіталістичній економічній, а відповідно і в політичній, ієрархії саме фінансовий капітал. Проте, як зазначає Маркс, свою могутність фінансовий капітал здобув не зовсім на полі капіталістичного виробництва,

а завдяки фінансуванню потреб капіталістичних держав в експансії і своїм зв'язкам з високопосадовцями на цьому ґрунті. В цьому контексті Маркс зазначає, що в розвинутій капіталістичній економіці все більше місце будуть займати фінансові спекуляції. Оскільки експансія фінансового капіталу в капіталістичній економіці буде розширюватися надалі, гроші, що на момент написання першого тому «Капіталу» складались в своїй основі з дорогоцінних металів, будуть замінятися повністю на паперові.

Хоча цього в Маркса ніде не має, але таку думку можна вивести з його праць: подальше розширення і вдосконалення фінансових інструментів і віртуалізація грошей в межах капіталістичного суспільства ведуть до все глибшого проникнення в товщу суспільної свідомості та суспільних відносин характерного для капіталізму інструментального відношення до дійсності. Тут дійсність розглядається як джерело перш за все чуттєвого задоволення, а ознакою успішності виступає ефективність, яка часто переходить в ефектність. В сучасному капіталізмі це виражається в такій формі як споживацтво, а суспільні відносини тут набирають форми вистави. Звісно такі зміни в суспільстві не можуть відбуватись без відповідних змін у виробництві, тобто розширення і вдосконалення капіталістичного виробництва, але певним тараном тут виступає саме фінансовий капітал. Оскільки саме ірраціональна потреба в збільшенні і накопиченні капіталу є рушійною силою капіталізму. Проте виробничий капітал має свою перевагу над фінансовим капіталом в тому, що фінансовий капітал відірваний від виробничого не може нормально функціонувати і перетворюється на віртуальну примау.

Важливим поняттям в праці «Капітал» Карла Маркса виступає поняття товарний фетишизм. Під товарним фетишизмом Маркс розумів економічно зумовлене викривлене сприйняття товарної вартості, яку він називав міновою вартістю, на протизвагу споживацькій вартості, яка відображає реальну суспільну вартість не викривлену капіталістичними відносинами. За Марксом тільки перебудова суспільства і перш за все відмова від приватної власності на засоби виробництва може відкрити справжню вар-

тість товарів. З поняттям товарного фетишизму в концепції соціально-перетворень Карла Маркса також тісно пов'язане поняття відчуження. Відчуження для Маркса це: по-перше, відчуження робітника, пролетаря від результатів своєї праці, по-друге, це відчуження людської природи від самої себе. Друге значення поняття відчуження стосується не тільки робітника, але й кожного прямого чи опосередкованого учасника капіталістичного виробництва: чиновника, капіталіста, вчителя, солдата, поліцейського і т. д. Унікальність положення пролетаря за Марксом полягає в тому, що пролетарій своєю працею створює передумови існування для всіх інших класів і прошарків капіталістичного суспільства. Власне ця перевага робить пролетаря революційною силою, яка може перетворити суспільство на таке суспільство, яке найбільш відповідає людській природі, тобто комуністичне.

Проте соціально-економічне вчення Карла Маркса має певні недоліки, які для цього вчення стали фатальними:

По-перше, невірне розуміння людської природи Марксом, що виражається в тезі, – буття визначає свідомість. Насправді свідомість досить автономна по відношенню до свого буття і вона не визначається по відношенню до буття строго визначеним чином. Навпаки, свідомість сама може впливати на буття.

По-друге, Карл Маркс недооцінив складність сучасного йому суспільства, а також роль держави і чиновницького апарату в ньому.

По-третє, результат опису і аналізу Карлом Марксом суспільства стосується тільки західних індустріально-розвинутих країн і виражає певний загальний тип соціальних відносин, який не має строгої визначеності природничих законів, а є соціальними закономірностями, більш вільними в своєму розгортанні.